

STIAAN VAN DER MERWE

Deze dienst is de aftrap in een serie over profeten. Als ik een ding weet van profeten, is het dit: een profeet heeft een lange adem nodig. Telkens herhalen, dat wat gezegd moet worden, en wat veel mensen niet willen horen. Herhalen tot je ook jezelf haast niet meer kunt verdragen. Moet het nou weer? Ja, we hebben het nodig om herinnerd te worden, temidden van wat ons dagelijks bezig houdt.

Dat voelde ik door wat er in Gaza gebeurde afgelopen drie weken. Mensen daar in Gaza demonstreerden, omdat ze opgesloten zitten en gebrek hebben aan alles. Het heette de Mars van Terugkeer omdat de meeste Gazanen vluchtelingen zijn. Het Israëliëse leger schoot met scherp. Het raakte me ook zo doordat het gebeurde terwijl wij ons voorbereidden op Pasen en dat vierden.

Eigenlijk wilde ik de stem van een andere profeet laten horen. Omdat ik het gevoel heb dat ik in herhaling val. Heb je haar weer, met Palestina. En is die verontwaardiging niet wat selectief? En is het ook niet wat makkelijk – het was de bedoeling dat we profeten zouden kiezen van wie we zelf ook ongemakkelijk worden. En ben ik in dit geval niet al te overtuigd? Dat ik aan de goede kant sta. Schuurt het niet te weinig?

Dat laat ik aan u. Waar het me om gaat: een profeet is niet de neutrale buitenstaander, degene die alles precies overziet. Het is degene die durft te spreken, omdat het nodig is, maar ook een profeet is onderdeel van wat zij of hij zelf bekritiseert.

Die profetische stem wil ik niet idealiseren. Daarvoor heb ik me te lang bezig gehouden met Jeremia. Die valt niet zo makkelijk heilig te verklaren. Hooguit als je er hier en daar wat uitpakt. Aansprekende teksten over wees en weduwe, over recht doen. Maar om het boek zelf recht te doen moet gezegd worden dat deze profeet niet degene is zonder eigenbelang, de reine ziel die met alle machtsverwickelingen in het boek niets te maken heeft. En het ligt nog ingewikkelder: het is niet zo zinvol te spreken over de echte Jeremia. Wat we hebben zijn teksten toegeschreven aan die profeet. En in die teksten wordt die profeet voor allerlei karretjes gespannen. Zo wordt de figuur van de profeet ingekapseld door andermens' belangen. Bijvoorbeeld het belang van die Judeërs die terug wilden naar het land, een paar generaties nadat de Babyloniërs hen hadden gedeporteerd. Hun stem horen we hier: keer terug, vrouwe Jeruzalem! Er waren ook anderen Judeërs, achtergebleven in het land, met andere visies en belangen.

Zeker, zoveel eeuwen later spreekt deze tekst tot mij, op een andere manier. Over de waarde van bakens langs je levenspad, over dat mensen in staat zijn om te keren.

Ik wil profeten niet idealiseren, onze omgang met profetische stemmen ook niet. Zeker als wat zij zeggen erg waar is, is die stem soms moeilijk te verteren. Soms wordt de krachtige, schokkende, levende stem van een profeet gesmoord. Soms achteraf alsof ingekapseld door de status quo: vandaag de dag wordt Martin Luther King links en rechts graag geciteerd en de hemel in geprezen. Je zou haast niet meer zeggen dat hij toen hij leefde werd veracht en gehaat. Als King vandaag zou leven, zou hij een bedreiging zijn voor degenen die nu zijn lof zingen [schreef de Amerikaanse hoogleraar en activist Cornel West]. Mensen, misschien wij, zouden schande spreken van zijn felheid, zijn toon bekritisieren, zeggen dat hij heus wel een punt had, maar moet het zo snel? Is dit wel de manier? King was niet puur of perfect, hij was radicaal, fel, scherp. Wie hem wel puur of perfect maakt, steriliseert hem, haalt de angel eruit en daarmee zijn kracht.

Ja, zoiets zou je over Jezus ook kunnen zeggen.

Daarom zei de interviewer tegen Rafeef Ziadeh: spreek niet van "apartheid" en "bezetting". Daar wordt het tenslotte ongemakkelijk van.

De interviewer wilde geen politiek verhaal. Hij wil weg blijven van die gevaarlijke woorden. Vertel gewoon menselijke verhalen. Dan kunnen we het er allemaal over eens zijn het heel droevig is en naar. Maar profetische woorden zijn niet feel-good.

Het kost wat tenslotte, de andere wereld die profeten ons voorhouden. Die komt er niet zomaar, niet zonder barensweeën en niet zonder fundamentele verandering. Het gaat ten koste van iets en dat zit 'm meestal bij de mensen in comfortabele posities. Degenen die er ongemakkelijk van worden. Maar heeft niet iedereen behoefte aan troost? Omdat geen enkel mens in alle opzichten een comfortabel leven leidt?

Dat is ook zo. Nu denk ik: het loopt misschien niet zo in het oog, maar profetische kritiek is ook troostend. Namelijk in de erkenning van wat scheef zit. Dat dat ongehoorde verhaal eindelijk gehoord wordt. Voor degene die dat verhaal vertelt: het doet recht en het troost. En voor degenen die het horen en dat verhaal niet kenden: dat er mensen zijn als Rafeef Ziadeh, die gedichten dicht en stem geven. Omdat ze deze wereld anders wil. Ook wij gaan meer bij de wereld horen door die verhalen die niet passen binnen een journaalblokje.

Het is wat Jerry Afriyie zei bij de Martin Luther King-lezing in Den Haag: 'mijn verhaal was de zwarte ervaring, mijn verhaal weerklonk in zwarte kerken op zondagmiddag, in kapperszaken onder Bijlmerflats en aan de keukentafel bij familie.'

Wat Ziadeh zegt is waar: 'Palestinians teach life'. Tenminste, dat is mijn ervaring. Ik leerde daar, van hen, over profetische woede, liefde en verzet.

Ook van Afriyie, ook van King. Het is mijn ervaring dat het bevrijdend is naar hen te luisteren, dat het me een scherper zicht geeft op mezelf. Zodat ik me beter kan verbinden.

Toch is de profeet die ik koos een andere. Niet iemand die het perspectief vertolkt van degenen die leven met de gevolgen van uitsluiting, maar iemand van de andere kant. Omdat dat dat meer klopt met mijn ervaringen en positie.

Een profeet is wat mij betreft een mens die ons perspectief verbreedt, ons zicht geeft op de positie van een ander, zodat we ook iets leren over onszelf. Juist dat zicht krijgen op je eigen positie is bevrijdend, heb ik geleerd - misschien pas op de langere duur, omdat het eerst vooral ongemakkelijk is.

De profeet die ik koos heet Stiaan van der Merwe. U zult nog nooit van hem gehoord hebben. Ik ontmoette hem in Palestina, ik denk ik 2008. Stiaan irriteert me een klein beetje.

Als je iemand zalig verklaart, is diens stem al gauw uitgewerkt. Het wordt steriel, anders past het niet bij die zaligheid. Het is verleidelijk om erkende profeten te prijzen. Hun zaligheid straalt dan af op jou.

Stiaan irriteert me door zijn zachtmoedigheid. Doordat hij dit soort dingen zegt als reactie op de agressie die volgt als je je uitspreekt, bijvoorbeeld over bezettingspolitiek: focus op waar je voor bent en op degenen die je ondersteunen. En hou ook van alle anderen. Anders worden we onderdeel van het probleem dat we juist de wereld uit willen helpen.

Kwaad zijn kan heel plezierig zijn, heel nodig ook. Woede is ook profetisch. Maar misschien niet zozeer ten opzichte van anderen mensen. Maar zie er maar eens uit te blijven. Zie maar eens de blik op jezelf gericht te houden en weg te blijven van misnoedigheid, haat. Dus te putten uit liefde. Niet de drassige liefde die onrecht bedekt, niet de huichelachtige liefde die niet in de spiegel durft te kijken, maar

En dat is wel waar het om gaat. Daarom vertel ik dit verhaal. Ik ontmoette Stiaan in 2008 in Palestina en niet lang daarna passeerden we samen een checkpoint. Het was het checkpoint tussen Bethlehem en Jeruzalem. Er zaten twee jonge Israëliische soldaten, begin twintig of nog niet eens, die een blik wierpen op ons paspoort, ongeïnteresseerd: Westers uitzijnde mensen zijn niet interessant voor Israëliische soldaten. Aan de andere kant van het checkpoint was ik gevuld met verontwaardiging. Niet meer of minder dan anders. Gewoon, vanwege het obstakel dat het vormt in de levens van zovelen. Ieder checkpoint herinnert aan ongelijkheid, aan de macht van Israël om de bewegingen van Palestijnen te controleren.

Maar Stiaan zei: 'Die soldaten deden me aan mezelf denken.' Ik moet erbij vertellen dat Stiaan een witte Zuid-Afrikaan is, nu begin 70 die opgroeide in de tijd van de Apartheid. Apartheid was in zijn gezin vanzelfsprekend, goed, noodzakelijk. Pas toen hij studeerde, ontdekte hij het geweld, de ontmenselijking, de wrede werkelijkheid van Apartheid. Dat was een ontzettend pijnlijke en ontluisterende ontdekking.

Hij werd een activist tegen dat systeem, en later, toen hij zag parallellen zag, ook tegen de Israëliische bezetting. Bij dat checkpoint zei Stiaan: 'Ik had dat kunnen zijn, zo'n jonge soldaat. Er komt een dag dat ze erachter komen van welk systeem van onderdrukking ze onderdeel zijn. Dat is mij ook gebeurd. En dat is enorm pijnlijk.' O, dacht ik. Dat zette me aan het denken: hoe dat systeem van bezetting en geweld ook Israëliërs schaadt. Dat Stiaan dat zag. Maar toen keek hij mij aan en zei: 'Er komt een dag dat Europeanen zoals jij zich ook rekenschap zullen geven van de systemen waarvan jullie onderdeel zijn.' Shit. Daar had ik niet op gerekend.

Dat moment markeert voor mij een ommekeer. Het is een baken langs mijn weg. Het ging langzaam natuurlijk, met horten en stoten en niet zonder ergernis. Ten slotte is het veel fijner je verontwaardigd te voelen over het onrecht dat anderen doen.

Maar dat is te simpel. Ik werd me bewuster van mijn eigen positie, mijn perspectief op onze samenleving veranderde. Kritiek op de politiek van Israël komt sowieso als een boomerang terug, omdat we als Nederlanders en als christenen op zoveel manieren verbonden zijn met dat land.

Juist omdat ze subjectief zijn, niet objectief, zijn profeten zo belangrijk. Ze delen een perspectief dat we alleen van hen kunnen horen, omdat het hun ervaring is, niet de onze. Rafeef Ziadeh kan vertellen over hoe het is om Palestijnse te zijn. Jerry Afriyeh kan vertellen hoe het is om zwart te zijn in Nederland. Die stemmen hebben we nodig. En Stiaan van der Merwe kan vertellen hoe het is om een witte Zuid-Afrikaan te zijn bij wie de schellen van de ogen vielen. Hoe hij voortleeft met dat verleden.

Onze profetische stem, onze bijdrage is ook te vinden in ons eigen verhaal. Is dat navelstaarderig? Zelfs ijdel? Ik denk dat het ijdel is te denken dat het niet nodig is, dat het genoeg is anderen te bekritisieren. Het is niet omdat we interessanter zijn dan anderen, maar omdat sommige delen van wie we zijn zo onzichtbaar kunnen zijn. Ik tenminste had het nodig voorbij het beeld te komen van mijzelf als degenen aan de goede kant, die het begrijpt, overziet, neutraal is.

De tijd om profetisch te spreken is altijd nu, net als de tijd om te luisteren. Deze wereld heeft onze radicale betrokkenheid nodig. Al onze verhalen, onze eigenheid. Onze waarachtigheid en onze moed om ook onszelf onder ogen te zien.

Janneke Stegeman.

Gelezen:

– Jeremia 31: 21, 22

– gedicht "We leren het leven, meneer!" van Rafeef Ziadeh